

ANDWOORD AAN DE
»NEDERLANDSCHE KATHOLIEKE STEMMEN».

Mijn geëerde tegenstander in de *Nederl. Kathol. Stemmen* (die mij toestaan moge hem korthedshalve S. te blijven noemen) heeft in het N^o. van 23 Oct. jl. in een artikel »*Waarom gelooven wij?*» bestreden wat ik gezegd heb omtrent de verwantschap tusschen Roomsch-Katholieken en Protestantsche confessioneelen, als daarin kenbaar dat beiden het verstand overschatten. Ik bedoelde dit bepaald met het oog op de vraag wáárom de Roomschen aan de H. Kerk, de Protestantsche confessioneelen aan de H. Schrift geloof schenken nog vóórdát er van den inhoud van de Kerkleer en van den Bijbel is sprake geweest. Dus word ik in dezen niet weerlegd door hetgeen S. in 't *algemeen* schreef in een artikel tegen de *Standaard*, van hetwelk hij een deel in dit artikel overdrukt. Wat dat artikel zelf betreft, het beoordeelen van beweringen van S. als: »van verheffing, van idealiteit bij Rembrandt geen spoor» — en: »Luther was een verloopen monnik» laat ik liefst over aan twee bij mij hooggeachte Roomsch-Katholieken: de eerste stelling nl. aan prof. Alberdingk Thijm, de tweede aan S. zelve, als hij zijn ernstig-

historischen zin zal laten gelden; en kan overigens van dat artikel, als niet tegen mij gericht, afstappen ¹⁾. Maar ik moet S. te woord staan als hij zegt dat de voorstelling, door mij gegeven omtrent den grondslag der katholieke leer bij het vaststellen van het goddelijk gezag der Kerk, »geheel bezijden de waarheid is.»

De katholieke Kerk, zegt S. »veroordeelt de leer der zoogenaamde hervormers, alsof 's menschen vrijen wil, door God bewogen en opgewekt, niets medewerkt als hij geloof schenkt aan God.» (Conc. Trid. de just. Can. IV, 1.) Ik antwoord dat de katholieke Kerk dwaalt met dit voor de leer der zoogenaamde hervormers te houden. Het geschrift van Luther *De servo arbitrio*, waarin inderdaad dergelijke uitspraken voorkomen, drukt geenszins »de leer der (zoogenaamde) hervormers» uit, zelfs, nauwkeurig gesproken, de eigenlijke doorgaande meening van Luther zelve niet. Met toorn keert hij zich tegen het pelagianisme van Erasmus, en er is geen sprake van kritiek over de gebruikelijke kunsttermen op religieus en zedelijk gebied. Maar Luther heeft zich dan ook later, zonder de leer van dit vroeger geschrift te verzaken, gekant tegen het

¹⁾ Alleen veroorloof ik mij nog, hoewel voor zoover ik protestant ben »van nature afkeerig van de wetenschap» en »nog veel meer woedende vijand van alle kunst» (S) boven een paar aanhalingen van onbekende auteurs, door S. in dit artikel gevoegd, in naam van de kunst en van de wetenschap een paar *andere* te verkiezen. In naam van de *kunst* (die bij de poëzy een *metrum* eischt) verkiez ik boven het door S. aangehaalde: »rien n'est beau que le vrai, la vérité seule est aimable» den versregel uit de Art poétique van Boileau: r. n. b. q. l. v. *le vrai seul est aimable*. En in naam van de *wetenschap* kies ik boven de woorden (naar de latiniteit te oordeelen) van een middeleeuwschen monnik: »Natura si furca expellis, fortiter usque redibit» den bekenden versregel van Horatius (Ep. I, X, vs. 24) *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.*»

antinomisme van Agricola, die gemeend had zich op hem te mogen beroepen. Wat den tweeden (zoogenaamden) hervormer, Kalvijn betreft, laat ons zijn eigen woorden hooren (Instit. 2, 3, 6) waar hij Gods werk bij het tot stand komen van ons geloof beschrijft: *Voluntatum dico aboleri non quatenus est voluntas: quia in homine integrum manet quod primae est naturae. Creari etiam novam dico, non ut voluntas esse incipiat, sed ut vertatur ex mala in bonam*¹⁾. Of elders (Inst. 2, 5, 15): *non negamus verissimum esse quod Augustinus docet, non destrui gratia voluntatem, sed magis reparari.*

Dat nu echter nevens de verstandelijke bewijzen voor het geloof ook de werking der goddelijke genade door de roomsche Kerk noodzakelijk genoemd wordt opdat men kunne gelooven, omdat de beweegredenen om te gelooven niet van zoo overtuigende helderheid zijn dat zij aanstonds het verstand aangrijpen en tot gelooven dwingen, en dat ook de roomsche catechismus leert dat het geloof vóór en boven alles is een gave Gods (S.) is zeer waar, maar wedèrlegt niet wat ik gezegd heb. Ik heb niet gezegd dat het geloof van den roomsch-katholiek enkel en alleen verstandelijk is, maar dat bij de argumentatie voor het gezag der H. Kerk het verstand overschat wordt even als bij den protestantschen confessioneele waar hij voor het gezag der H. Schrift argumenteert. Tegen den weerzin van den

¹⁾ Ik zeg dat de wil vernietigd wordt niet voorzoover hij een wil is: want in 's menschen bekeering blijft wat aan 's menschen oorspronkelijke natuur eigen is, in zijn geheel. Ik zeg ook dat een nieuwe wil geschapen wordt, niet dat hij aanvangt een wil te zijn, maar opdat hij van een kwaden in een goeden veranderd worde.

²⁾ Wij ontkennen niet dat het zeer waar is wat Augustinus leert, dat door de genade de wil niet vernietigd maar veeleer hersteld wordt.

zondigen wil »hebben (S.) de beste bewijzen niet de volle kracht, daar moet de wil zelf en Gods genade het overige doen”. *Het overige doen.* Zoo is (en hierin spreekt S. echt roomsch) Gods genade slechts *helpende*, en het verstand is slechts *te zwak*. Het verstand werkt dus als een op zichzelf werkende, slechts steun behoevende macht. Het heeft alleen steun, geen geheele vernieuwing noodig. Dit is de overschatting van het verstand welke ik bedoel.

Wanneer ik vervolgens gezegd heb dat de roomsche geestelijkheid vaststelt dat de H. Kerk onfeilbaar is nog vóór er sprake zij van het geloof aan datgene wat zij leert, noemt S. ook deze mijne bewering »verre van juist”. Om mij te wederleggen merkt hij op dat »de katholieke godgeleerden als zij het bewijs leveren van de waarheid der openbaring, gebruik maken van een dubbele bewijsvoering. Zij onderscheiden tusschen bewijzen uit de zaak zelve, en bewijzen die van buiten worden genomen.” Ook dit heb ik niet geloehend. Ik zou hierop kunnen antwoorden dat wanneer, volgens de aangehaalde plaats van Liebermann »de openbaring niets kan inhouden wat klaarblijkelijk ongerijmd is — — of in tegenspraak — — met zeker vaststaande waarheden van den natuurlijke godsdienst of van de natuurwet” — het verstand aldus wel degelijk als rechter wordt gesteld. Indien toch het al of niet »klaarblijkelijke”, of zeker »vaststaande waarheden van den natuurlijke godsdienst of van de natuurwet” tot toetssteen worden gesteld, zal vooreerst het verstand moeten uitmaken wat al of niet klaarblijkelijk en door den natuurlijke godsdienst of de natuurwet vastgesteld zij — punten waaromtrent groot verschil van meening bestaat. En ten andere *wanneer* nu omtrent deze punten eenstemmigheid verkregen ware, zouden zij toch op het gebied van het verstand liggen en alzoo aan het verstand het oordeel verblijven omtrent

de kwestie, wat al of niet inhoud van de openbaring zal kunnen zijn.

Wanneer eindelijk mijn geachte tegenstander er mij opmerkzaam op maakt hoe volgens de leer der kerkvergadering van Trente de godsdienst, bij al hare redelijkheid, toch een gave Gods moet genoemd worden, en dan eindigt met te verklaren dat het hier alleen de vraag is »of de leer der katholieke kerk den H. Geest die in elken geloovige de waarheid betuigt, *loochent* en bij het vaststellen van het goddelijk gezag der Kerk en der Schrift het verstand overschat” — dan antwoord ik: vooreerst heb ik geenszins beweerd dat de roomsche Kerk, ook in dit punt, den H. Geest *loochent*. Ten andere herhaal ik het zooveen gezegde, namelijk dat het verstand inderdaad overschat wordt wanneer het, naar de juxtapositie ¹⁾ van het goddelijke en het menschelijke die niet alleen in dit punt maar overal in de roomsche leer voorkomt, wordt voorgesteld als slechts door de goddelijke genade in zijn zwakheid *bijgestaan* en niet van den grond op *vernieuwd*. De Protestantsche leer »van 's menschen (lees: van des zondaars) volkomen machteloosheid en ongeschiktheid ten goede” is niet, gelijk S. meent, »geestdoodend”, maar eenvoudige beaming van het woord van den apostel Paulus: «wij zijn niet bekwaam uit onszelve iets te bedenken, maar onze bekwaamheid is uit God”; en van het woord van den Heere Jezus zelven: »zonder Mij kunt gij *niets* doen.” Slechts bij een geheel kwantitatieve, uitwendige beschouwing van Gods wezen en werking kan de stelling dat de mensch buiten God, d. i. de zondaar, niets vermag dan het verkeerde, geestdoodend schijnen. »Geen leven dan door God en in Gods gemeenschap” — dit beteekent: de mensch, Gods beeld-

¹⁾ Nevens-elkander-plaatsing.

drager, staat zóó hoog dat er aan geen wezenlijk geluk, geen waarachtige harmonie, dus ook aan geen werkelijke kracht bij hem te denken valt, dan door en in God. Alsof men zeide: voor den adelaar geen waar leven, dan in verheffing boven het bedompte dal tot de hoogte des aethers.

Doch ook in N°. 37 en N°. 40 van zijn weekblad heeft dezelfde geëerde schrijver eenige bedenkingen aangebracht op welke ik gaarne antwoord. Eerst N°. 37.

Ik begin hier met een ongelijk te erkennen. Dat Aeneas Sylvius ten tijde van het Baseler Concilie niet Paus maar slechts pauselijk secretaris was (gelijk ik trouwens zelf reeds in mijn brief aan de Redactie had opgemerkt), en dat hij als Paus Pius II zijn vroegere uitingen over de zelfstandigheid der conciliën tegenover den Paus herroepen heeft, had mij moeten verhinderen zijn woorden uit dien vroegeren tijd met een onnauwkeurige benaming als die van »paus Aeneas Sylvius'' aan te halen.

Maar wanneer S. het verder een »misstelling'' noemt dat ik woorden waarin Aeneas Sylvius over de *katholiciteit* der kerk spreekt, aanhaalde om iets dat de *éénheid* dier kerk betreft, op te helderen, zoo maakt hij zich, dunkt mij, het bewijs voor mijn onkunde wat al te gemakkelijk door te zeggen dat ik hier twee verschillende zaken, de eenheid en de katholiciteit (algemeenheid) met elkander verwar. Dat deze twee kenteekenen der kerk verschillend zijn, is zeer waar. Doch zij zijn evenwel zeer nauw aan elkaar verwant. *Eén* is de Kerk (ik houd mij hier aan de door S. zelve aangehaalde woorden) omdat het geloof dat allen moeten gelooven en belijden, *één* is. *Algemeen* is zij, omdat allen die het eeuwig heil wenschen te verwerven, zich aan

haar moeten houden en haar aanhangen. Nu zal toch dit »aanhangen'' wel in de eerste plaats daarin bestaan dat men *het geloof* der kerk belijdt en beleeft. Dit verband erkent de Cat. Rom. 1, 10, 13 zelf door te zeggen, dat »alle geloovigen die van Adam af tot heden toe bestaan hebben of nog bestaan zullen, het *ware geloof* belijdende (veram fidem profitentes) tot *dezelde* kerk behooren.'' En zoo heb ik dan ook recht gehad met te zeggen dat de verplichting van allen om het geloof der kerk te belijden, met de eenheid van dat geloof en van die kerk samenhangt, en de eene de andere bewijst en steunt.

Wat voorts in N°. 37 omtrent de verwarring en daaruit volgende machteloosheid op allerlei terrein bij de Protestanten door »de Standaard'' gezegd wordt, behoefde niet *tegen mij* aangehaald te worden. Ik heb zelf reeds vooruit in mijn opstellen die machteloosheid ruimschoots erkend. Maar S. heeft ongelijk als hij mij toeschrijft dat ik »de hoogere eenheid door den Goddelijken Stichter gewild'' zou zoeken in de eenheid die *de Protestanten onderling*, bij verschil van schakeeringen, verbindt. Neen, zij ligt in de belijdenis die wij met *alle christenen*, roomschen en onroomschen, gemeen hebben, en welke, behelste zij voor de individuen niet een belofte van goddelijke leiding, haar dan ook niet voor de kerk, uit individuen samengesteld, zou kunnen behelzen — in de belijdenis: »*Ik geloof in den Heiligen Geest.*'' In deze belijdenis ligt, voor het punt hier behandeld, de bepaaldste ontkenning van wat ons door onze roomsche broeders uit onkunde (want kwade trouw onderstellen wij niet) steeds als onze meening wordt toegeschreven, namelijk dat wij aan onszelven, aan ons individueel natuurlijk verstand, zouden overgelaten zijn in de uitlegging der H. Schrift, in de toepassing van hare uitspraken op onze toestanden en in het erkennen van

hetgeen God van ons wil en ons belooft. Maar ik geef hier aan S. zelfs meer toe dan hij van mij verlangt. Ik geloof dat als »de Standaard» op zijn bekende wijze meent »de kwestie der kerk eerst tot een eindregeling te brengen» door het eigen protestantsch of »gereformeerd» terrein langs zijn weg te zuiveren, hij daarin niet slagen zal. Ik bedoel dit: de »gereformeerden» zullen er wel, mijns inziens, toe komen de kerkgemeenschap tot welke ik met hen behoor, grootendeels te beheerschen en de dingen naar hun inzicht te regelen. De zedelijke en theologische toestanden der gemeente, als één geheel genomen, moeten, naar mij toeschijnt, tot erkenning leiden dat dit hoogstwaarschijnlijk is. Maar dat er een »eindregeling» van den kerkelijken toestand zou kunnen tot stand komen op *ons* eigen terrein, buiten gemeenschap en samenhang met de roomsche en grieksche broeders, geloof ik niet. De Heer heeft zijn volk te lief om hun ooit volle rust te gunnen zoolang zijn geheele Lichaam niet vereenigd is. Ook de behoefte onzer roomsche broeders om ons altijd, altijd te bestrijden is een troostvol teeken dat de trotsche zelfgenoegzaamheid hunner leer en kerkinrichting, naar wereldschen maatstaf volkomen onaantastbaar, toch hun geweten niet waarlijk met rust laat.

Een ander bewijs voor mijn onkunde ziet S. (in N°. 40 der »Stemmen») dáárin dat ik gezegd heb dat de hervormers niet allereerst de roomsche leer maar het roomsche leven bestreden, en mij tot bewijs daarvoor beriep op het feit dat b. v. de 95 thesen van Luther die leer nagenoeg ongeschonden lieten. Want het geloof, zegt hij, is volgens de katholieke leer één geheel: men moet *alles geheel* aannemen of men *geloof* niets, en waar van geen meer of minder kan sprake zijn, is een *nagenoeg ongeschonden laten* een tastbare ongerijmdheid. Dit is naar strikte consequentie van

de roomsche, maar ook van elke andere leer waar. Ook de protestant zegt dat de geloofsleer naar de wet haars inwendigen levens een zóó samenhangende éénheid is, dat *iets* er van te ontkennen in den grond zooveel is als het *geheel* te ontkennen. Maar iemand kan daarom wel dat geheel in eenig punt aantasten en daarbij dan toch, daar hij den onderlingen samenhang van alles niet doorziet, het overige ongeschonden laten. Luther wilde slechts het *misbruik* van de aflaatsleer tegengaan, maar die leer zelve »nagenoeg ongeschonden laten." In welken zin hij dit deed, daarover aanstonds nader. Voorloopig merk ik slechts op dat hij in volle overtuiging dat hij recht had, doch tevens volkomen onderworpen, zijn thesen aan Paus Leo X toezond. Evenzoo aan Hieronymus Scultetus van Brandenburg, zijn bisschop, van wiens vaderlijke wijsheid hij niet slechts vroeg er uit te schrappen wat hem niet behaagde, maar het geheel te verbranden indien het hem zoo goed dacht. »Ik weet dat Christus mijn arbeid niet noodig heeft, en Hij zonder mij aan zijn Kerk zal verkondigen wat haar ten goede dient. Want volgens Gregorius van Nazianze is het niet geraden, vooral voor groote zondaren, zelve de waarheid in de kerk te zeggen." (Brief van 22 Mei 1518.) Trouwens hij beroept er zich zelf op hoe al zijn tijdgenooten wisten dat hij »een der recht onzinnige razende papisten geweest was, bereid om, zoo het in zijn macht had gestaan, al diegenen te vermoorden die den Paus ook in de geringste syllabe niet hadden willen gehoorzamen." (Walch 14, 428 f.) Hij richt nog 31 Oct. een ootmoedig maar dringend schrijven aan keurvorst Albrecht om hem te smeeken de ergerlijke handelingen der aflaatkramers, van welke deze vorst zeker geen kennis zou dragen, te weren. Hij beproeft in de thesen den aflaat terug te brengen tot zijn oorspronkelijke bestemming, volgens welke

hij alleen op kerkelijke straffen betrekking heeft; en het recht om hem uit te deelen, dat de Pausen zich alleen toegeëigend hadden, voor de andere bisschoppen en geestelijken terug te vorderen. Hij geeft overigens zijn thesen ook niet voor onomstootelijke waarheid maar slechts als punten van dispuut uit, en verklaart niets te willen zeggen noch meenen of het moet »gegrond zijn eerst in de H. Schrift, daarna in de H. Vaderen der Kerk, door den roomschen stoel aangenomen en tot nog toe gehouden, en in de pauselijke rechten en decretalen voorgeschreven zijn en met den tijd ook kunnen zijn.”

Het motief waaruit Luther sprak, was geheel en al *ethisch* ¹⁾. Behalve uit de 42e—46e blijkt dit reeds genoegzaam uit de algemeen bekende *eerste* stelling dat »het geheele leven der geloovigen op aarde ééne onophoudelijke boete moet zijn.” Juist daarom echter stem ik het S. volkomen toe dat Luther's stellingen »den grondslag van het katholieke [de protestant zegt: roomsch-katholieke] geloof aanrandden, en de grondwaarheden van het christendom [de protestant zegt: van de roomsche leer] loochenden.” Hijzelf meende ter goeder trouw dit *niet* te doen, maar gelijk bij elken diepen en krachtigen geest, ging de strekking van 't geen hij deed veel verder dan hij zelf dacht of (eerst) wilde. Het is in *dien* zin alleen dat ik het bedoel als ik zeg dat Luther de roomsche leer »nagenoeg onge-

¹⁾ Ik gebruik dit woord niet in den zin dien het heeft in den partijstrijd van de Nederlandsche »gereformeerden”, bij welken het zooveel als »onzedelijk” beteekent, maar in de beteekenis welke dit woord algemeen in 't beschaafd verkeer heeft, namelijk die van *zedelijk*. Dat dit het motief van Luther's thesenstrijd was, blijkt b. v. ook hieruit dat hij (Thes. 14—23) over het vagevuur uitsluitend van ethisch gezichtspunt uit handelt, maar het dogma zelf niet aantast.

schonden liet." Namelijk voorloopig en naar zijn bedoeling ¹⁾. Niet naar den noodzakelijken gang der levensbeweging zelve. Van den Straatsburgschen dom, omtrent welken S. in een vroeger N^o. een schoon woord van Steffens aanhaalde, gaat de sage dat wie tegen den muur beneden een niet al te zachten slag geeft, een trilling tot in den top veroorzaakt — zóó harmonisch hangt alles te zamen. Aldus liet ook de slag, door Luther tegen het gebouw der roomsche leer gericht, in werkelijkheid, bij gevolgtrekking, niets ongeschonden; alles bewoog zich in meerdere of mindere mate. Maar ik herhaal het, hij was er zich niet van bewust, en bedoelde niets anders dan de Kerk van misbruiken te reinigen; eerst later, vooral door het gesprek met Dr. Eck, zag hij in dat er een doortastende tegenspraak tegen de overgeërfde leer noodig was. Angst der ziele om zijn eeuwig behoud en dat der gemeente was zijn eigenlijk grondmotief: de gevolgen doorzag hij nog niet.

»We willen hier de redenen niet verder onderzoeken welke Luther die »angst der ziel" bezorgden." Met deze ijne woorden loopt S. gevaar den schijn aan te nemen van beneden zichzelf te dalen. Het is, helaas! niet ongewoon dat roomsche schrijvers en sprekers, te weinig katholiek om op de kracht der waarheid te durven vertrouwen, tot onwaarheden de toevlucht nemen die een

¹⁾ Ik had dit in de door S. aangehaalde woorden van mijn opstel duidelijker kunnen doen uitkomen, schoon het reeds in het woord »allereerst" ligt. Dat ik het echter werkelijk niet anders kan bedoelen, is hieruit duidelijk dat ik anders zou moeten meenen dat of de latere Luther, die geheel met de roomsche leer Irak, een andere dan die van 1517 was, of dat zijn oppositie, als die van zooveel vroeger en later, spoorloos was voorbijgegaan en een ander hem in die taak had vervangen. Ik behoef niet te zeggen dat ik geene dezer beide meeningen koester.

treurigen blik geven op den geestelijken toestand van een publiek aan 't welk men zulke dingen kan verhalen zonder vreeze van verontwaardiging over zóó onedelen strijd te wekken. Daartoe behoort b.v. de voorstelling dat Luther na een zedeloos leven eigenlijk uit vleeschelijken lust, om te kunnen huwen, zich van de roomsche leer en kerkgemeenschap zou gescheiden hebben: of de mededeeling van Bolsee e. a. dat Kalvijn om onnatuurlijke zonde in zijn vaderland zou gebrandmerkt zijn, en dergelijke. Een ernstig roomsch-katholiek, het spreekt van zelf, minacht zulke wapenen: b.v. in de strijdschriften van Möhler, of in het leven van Kalvijn door den R. C. hoogleeraar Kampfschulte te Bonn vindt men daarvan geen spoor. Maar ook S. staat daar boven: en nu zouden de zooeven aangehaalde woorden hem den schijn van gemeenschap met zulke lieden kunnen geven. Ook omdat op die woorden volgt: »Genoeg is het, die redenen te weten welke Luther zelf later durfde aan te geven als bewijs dat het celibaat te verwerpen is en zijn bekentenis te hooren over de door hem gesproken biechten.» Ik geloof ook niet dat S. aan Luther recht doet met wat hij dan laat volgen: »Zijn (Luther's) angstvalligheid deed hem zijn belijdenis rekken, totdat de biechtvader hem gerust stelde en hem niet verder wilde hooren, maar de eigenlijke punten, »Knoten» gelijk hij ze noemde, waren er dan nog niet.» Zou men, deze opgave van S. lezende, niet tot het denkbeeld komen dat Luther bij die gelegenheden over onbeduidende of ongepaste dingen wilde spreken, maar dat de biechtvader dan, als een man die zich terecht bij iets degelijks wenschte te bepalen en van laf geteem een afkeer had, »hem (terecht) niet verder wilde hooren?» Nu leze men echter bij Luther zelven wat S. hier bedoelt. »Doctor Staupitzen habe ich oft gebeichtet, nicht von Weibern, sondern die rechten Knoten (d. w. z. over het

beseft van *zonde*, dat nog dieper reikte dan de afzonderlijke *zonden*). Da sagte er: ich verstehe es nicht. Das heisst recht getröstet! Kam ich darnach zu einem Andern, so ging mir's gleich also. In summa, es wollte kein Beichtvater nichts davon wissen. Da dachte ich, die Tentation und Anfechtung hat Niemand denn du. Da ward ich als eine todte Leiche''¹⁾). Het was dus uit oppervlakkigheid, uit onvermogen om de diepte van Luther's zielestrijd over de verborgen, niet in daden openbare, zonde te peilen, dat deze biechtvaders hem »niet verder willen hooren'' omdat zij er niets van begrepen!

Wat den aflaat betreft was Luther niet de eenige die zich tegen de schandelijkheden die met dezen handel ge-
paard gingen, heeft verzet. Kardinaal Ximenes, die toen in Spanje zooveel invloed had, zal toch wel niet van ketterij verdacht staan. Deze echter had zich reeds in 1513 tegen den verkoop van den aflaat in Spanje gekant. Doch van welken aard was nu Luther's oppositie? Wij zien bij nader onderzoek hoe zij, naar hare bedoeling in Luther's gemoed, het pauselijk gezag, dien grondslag der kerk, niet wilde omverwerpen maar veeleer door reiniging bevestigen. Wat toch was het geval? De schat der supererogatoire goede werken, op welken de mogelijkheid van den aflaat gegrond is, valt met de kerkelijke, door den priester uit te oefenen, sleutelmacht moeielijk te vereenigen. Want voor den aflaat (Thomas v. Aq. leert het uitdrukkelijk) is geen priester noodig; een legaat is voldoende bevoegd om hem uit te reiken, indien men slechts iets gedaan heeft wat tot eer of nut der kerk dient. Daarentegen is tot de uitoefening der sleutelmacht, die geheel alleen op de verdiensten van Christus rust, een geestelijke bepaald noodig, en bij hem die de absolutie ontvangt moet berouw en boete aanwezig

¹⁾ Walch XXII. 1256.

zijn. Nu loochende Luther den schat der kerk op zichzelf niet, maar bestreed slechts het uitsluitend recht van den Paus om dien uit te deelen: ook zonder pauselijken brief, dus leerde hij, had ieder daar aandeel aan, en het was ongeoorloofd, indulgentiën van welken aard ook uit te geven zonder dat er berouw aanwezig was. Het ampt, de macht der sleutelen was door Christus aan den H. Petrus toevertrouwd. En hier, hier alleen lag de macht van den Paus om te bevrijden van de kerkelijke straffen die krachtens dat ampt waren opgelegd, namelijk onder voorwaarde dat de mensch berouw had.

Dit standpunt nu kan en moet een roomsch-katholiek zekerlijk afkeuren. In het loochenen dat alle macht der kerk in den persoon van den Paus vereenigd is, moet hij een aanval op de kerk zelve zien. Naar mijn bescheiden oordeel heeft dan ook alleen de strengste infallibilist op roomsch standpunt recht. Het opmerken van de evengenoemde onvereenigbaarheid van de priesterlijke sleutelmacht met de aflaatspraktijk verdient op dit standpunt ongetwijfeld vervloekt te worden als in beginsel tegen het gezag der kerk gericht. Maar de meening van den Paus en van S. dat »een schooljongen, laat staan een godgeleerde, de leer der Kerk beter moest kennen" — kan ik om de aangegeven reden niet deelen.

Dat eindelijk Luther hier »in tegenspraak met zichzelf" was, stem ik S. gereedelijk toe. Een geweldige gisting moest nog in zijn gemoed tot verderen voortgang komen; en elke uiting der vrijheid naar Gods Woord, in zijne ziel oprijzende, was met de oprechte begeerte naar gehoorzaamheid aan de Kerk, eveneens in zijn binnenste aanwezig, in tegenspraak. Dit is trouwens geen ongewoon verschijnsel. Ook b. v. S. zelf, mijn geëerde tegenstander, is door zijne liefde welke ik hoog waardeer (zie mijn 6^e opstel over het

ethisch karakter der waarheid, p. 148) als roomsch-katholiek met zichzelf in tegenspraak. In onderscheiding van zoovele roomsche stemmen die men onophoudelijk met zeker minachtend leedvermaak de ergernissen bij de protestanten kan hooren opsommen ten bewijze hoe dood, dood, dood het protestantisme is — klaagt hij: »hoe vele zielen gaan niet te loor door het veldwinnend ongeloof in de protestantsche kerkgenootschappen, die anders, ook naar onze leer, behouden bleven”?

Dit »naar onze leer” is in zijn algemeenheid alleen in zóóverre juist, als men het gedurig van edele roomsch-katholieken hoort, en het dus in vele harten leeft. Maar leer der Kerk is het *niet*. Deze is geene andere dan dat alle andere kerkgemeenschappen door den duivel beheerscht zijn, en de *welbewuste* tegenstanders der roomsche leer niet kunnen behouden worden ¹⁾ De liefdevolle woorden van S. en zoo menig anderen roomsch-katholiek, van wien wij ze hooren, zijn alleen voor eenvoudige zielen, die niet beter weten, van kracht. Maar ons, voorgangers, die de roomsche leer (al kan S. dit niet gelooven) onderzocht hebben, en haar op grond van Gods Woord willens en wetens (*pertinaci animo*) verwerpen; ons die verzekerd zijn in de stervensure met beslist afwijzen van de roomsche leer op de genade des Heeren Jezus Christus de eeuwigheid in te zullen gaan, ons kan niet anders voorbehouden zijn dan toepassing van dat »anathema sit” met hetwelk het Tridentinum, volkomen consequent, bij vaststelling van

¹⁾ Cat. Rom. 1, 10, 15: caeteras omnes quae sibi ecclesiae nomen arrogat, ut quae diaboli spiritu ducantur, in doctrinae et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est. Ibid. 1, 10, 1: non enim ut quisque primum in fide peccarit, haereticus dicendus est, sed qui, ecclesiae auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur.

iedereen kanon het afwijkend gevoelen en hem die het koestert, heeft getroffen.

Men zal ons ook niet vinden onder hen die de roomsche kerk van hardheid over het vervolgen van de ketters beschuldigen. Overtollige pijnigingen zijn hierbij natuurlijk af te keuren. Maar het straffen van de dwaling aan den lijve (onder den vorm dat de kerk, die zelve »geen dorst heeft naar bloed», den schuldige aan den wereldlijken rechter overlevere) is geheel consequent. Het is een werk van de hardheid der liefde die, gedachtig hoeveel de ziel het lichaam in waarde overtreft, het uiterste niet schroomt om, aan Gods heilige gerechtigheid haren loop latende, mogelijk toch nog wellicht in 't uiterst oogenblik de ziel te redden. Met de middeleeuwsche beschouwing, die in de roomsche kerk geldende blijft, komt het geheel overeen. Kalvijn, in ons oog uitnemend hervormer, naar de consequentie zijner leer grondlegger der heerlijkste vrijheid, verloochende het nog niet — een nieuw bewijs hoe er innerlijke tegenspraak in een grooten geest (ja veel eerder dan in een kleinen, die zijn bezit spoedig overziet) kan bestaan. Ik merk dit op om, zoo het nog mocht noodig zijn, aan S. de verzekering te geven dat wij noch de woorden van Luther, noch die van Kalvijn voor onze rekening nemen, omdat wij hen te hoog vereeren om ons bij iets van hen neder te leggen. Ons beginsel is veel grooter dan één van hen, wie ook, die het voorrecht hadden of hebben het te mogen vertegenwoordigen.

Ik kan mij bij dezen gedachtengang niet weerhouden, van mijn geëerden tegenstander afscheid te nemen met mededeeling van het einde van een gesprek, met een der vroomste roomsch-katholieken, die ik het voorrecht heb te kennen, gehouden. »O mijn broeder,» zeide ik, »indien de brandstapel nog naar den smaak van onzen tijd kon

zijn, wij protestanten zouden er van uwentwege, zoo gij er de macht toe hadt, op moeten stijgen. En met diepe smart, doch naar den eisch van uw geloof zoudt gij daar bij staan, tot den einde toe biddende dat de genade Gods deze vlammen mocht gebruiken om ons hart, ware het ook door vrees, tot de waarheid terug te leiden. En was er onder ons iemand die met Da Costa verdiende te zamen genoemd te worden, gij zoudt tot hem de edele woorden van uwen Alberdingk Thijm richten, aan dezen zijn »vriend en vijand" toegezongen:

O derfde ik wat gij mist, de Heer is mijn getuige,
 't Bracht mijn geloof den doodsteek toe.
 En daarom, schoon mijn hart niet voor uw dwaling buige,
 Gun dat ik plicht van ootmoed doe.
 Want zie, reeds minder licht, bij zooveel eed'le trouwe,
 Bracht u tot ijv'ren voor den Heer.
 Wat vergt men dies van mij, van mij die Hem aanschouwe
 Niet slechts in 't mind're, maar in 't meer!

Het antwoord dat ik ontving was een zielvolle blik, een handdruk en deze woorden: »mijn broeder, als er nog brandstapels mochten komen dan zullen wij, roomschen en protestanten die in den Heere Jezus gelooven, er samen naast elkander op staan van wege het radikalisme."

's Hage, 9 Oct. 1880.

J. H. GUNNING JR.